

J.A.G.S.

Den öländske faraonen

Rekviem

Per Nyström, cello

Vokalharmonin, kör
Fredrik Malmberg,
dirigent

Hans Gurstad-Nilsson,
musik och libretto

Musik på
Allvar

J.A.G.S.

Den öländske faraonen

Rekviem

Johan August Gustafsson J.A.G.S, Seby, Segerstad (1852-1932)

KONSERTPROGRAM

Segerstads kyrka

28 augusti 2022

<i>Hugo Alfvén</i> (1872-1960)	Aftonen	4'
<i>Andreas de Silva</i> (1520-?)	Nigra sum	4'
<i>Giovanni Pierluigi da Palestrina</i> (1525-1594)	Surge amica mea	3'
<i>Edvard Grieg</i> (1847-1943)	Vad est du dock skön	6'
<i>Valborg Aulin</i> (1860-1928)	Lysen Stjärnor	1,30
<i>Sara Wennerberg Reuter</i> (1875-1959)	Stilla Komme	1,30
<i>Sven-David Sandström</i> (1942-2019)	ur Four Songs of Lovesongs Let him kiss me Until the Daybreak	5'
<i>Jean Yves Daniel-Lesur</i> (1908-2002)	ur Cantique des Cantiques Dialogue Epithalme	6'
PAUS		
<i>Hans Gurstad-Nilsson</i> (1965)	J.A.G.S. Den öländske faraonen	35'

FÖRORD

Musik på Allvar. Kammarmusiken på Öland, framtiden? Vi lät tankarna flyga fritt och drömde stort. Per målade upp den flacka kusten, sensommarljuset och horisonten där himmel går i hav. Ett stycke för solocello och kör. En plats på sydöstra Öland, det var utgångspunkten. De bästa körsångarna som kunde uppbringas i landet stod på önskelistan. Under månaderna som följde bollades olika idéer. Så i ett mail från Per den 29 augusti 2020:

”Så märkligt fantastiskt att du tar upp JAGS. Vi var ju förbi där i somras på museet och fick en omfattande privat visning och hela historien berättad för oss. Dessutom, guiden bjöd hem oss till hennes hus som ju är självaste JAGS gamla hus och vi kunde därmed komma ännu djupare ned i detta fascinerande och mycket berörande öde.”

Det visade sig att Cke Lavér, ordförande i Musik på Allvar, hade sått ett frö som skulle komma att gro. Hon hade tagit med sig Per till J.A.G.S museum där museets ordförande Marianne Hedelin hade givit en inspirerad specialvisning. Per och Cke hade till och med fått se bildhuggarens hem, som numera är Mariannes bostad.

Temat kändes självklart. Men vägen från idé till verklighet är sällan spikrak. En pandemi kom emellan. För Musik på Allvar, en liten ideell arrangörsförening på södra Öland, innebär det förstås också en kraftsamling att sjösätta ett projekt i den här skalan. Men nu, efter två års förberedelser, sitter vi här, bänkande i bildhuggaren och bonden Johan August Gustafssons egen hemkyrka. Framför oss: Per Nyström med sin cello, och så Vokalharmonin, under ledning av professor Fredrik Malmberg, till vardags chefsdirigent för Eric Ericsons kammarkör, en kör med världsrykte.

Vokalharmonin, som Fredrik grundat, består av sångare ut Radiokören och Eric Ericsons kammarkör.

Så kära publik, tillsammans med er vill vi nu minnas och fira en människa som gick sin egen väg. För Gustaf-Jon - så kallades han här hemmavid - var en särpling som drömde och skapade bortom bynormerna. Livräddare, bärgare, berättare, uppfinnare och bonde men framförallt, bildhuggare. Vi behöver människor som Gustaf-Jon.

Tack till Mörbylånga kommun, Cementa Sverige AB, Ölands bank, Statens musikverk, Länsmusiken och Kalmar läns hembygdsförbund. Särskilt tack till Cke Lavér, som gjort detta möjligt. Särskilt tack också till J.A.G.S Museum i Segerstad, Marianne Hedelin och Bernt Johansson, släkting till Gustaf-Jon. Men först och sist, tack Gustaf-Jon, anledningen till att vi samlas här denna kväll i augusti, 90 år efter att du gick ur tiden.

Det är med stor glädje vi presenterar detta rekviem tillägnat en av Ölands märkligaste konstnärer.

Barnen som ser vildgässen, 1918

Gården i Seby

OM VERKET

I en tid när minnet av de ohyggliga svältåren 1867-69 var färskt och massutvandring av nöden tvungen måste det ha varit minst sagt kontroversiellt att ge sig hän åt ”onyttigt kretande”. Möbler gick väl an, de skulle ju komma till nytta. Men träfigurer...

Gustaf-Jon smyckade gården med namnbrädor och annan grannlåt från de många bärgningarna. Med livlig föreställningsförmåga, virke från havet och inspiration från Gustave Dorés illustrerade bibel, tidningsbilder och livet omkring honom, ägnade han sin lediga tid åt skapande, inte sällan till grannarnas förskräckelse. Hemma i ”smean” tillverkade Gustaf-Jon till exempel Ölands veterligen första cykel, en höghjuling med vilken han lyckades skrämma grannens hästar i sken. Han provade också att flyga, med egenhändigt tillverkade vingar. Och så den legendariska seglatsen från Segerstad till den stora Allmänna Konst- och industriutställningen i Stockholm år 1897.

Allmänna Konst- och Industriutställning i Stockholm 1897

Den företogs i en öppen livbåt med drängen på gården. Här visade J.A.G.S. upp några av sina bästa arbeten, och blev enligt egen utsago hembjuden på kaffe hos kungaparet Oscar II och drottning Sofia. Några tavlor ville de dock inte köpa... ”sie såna dæe di hae ju allri någa penge på sej, fœe di fæe ju allting gratis”.

I en samtid präglad av stora utmaningar och bristande framtidstro inger J.A.G.S. livsberättelse hopp. Att drömma, att föreställa sig något bortom horisonten. Att skapa något som inte funnits, att med oddsen emot sig fortsätta tro på sin förmåga och framhärda i en trögrörlig omgivning. Hos mig väckte mötet med Gustaf-Jon och hans skulpturer ett slags inre jubel. Det folkligt oförställda uttrycket talade direkt och kompromisslöst, med innerlighet, värme och humor. Det här var konsten som livsnödvändighet och lust. Ljuset flödade in i fönstret. Det vette mot Östersjön, mot sagans och myternas värld, Gustaf-Jons värld.

Det tyska kejsarparet Wilhelm II och Auguste Victoria

Gustaf-Jons figurer når ibland arkaisk uttryckskraft. Till och med vår hund Disa, reagerade på det tyska kejsarparet med deras stora ögon. Hon nosade och undersökte, lever de?

De står där som tecken, för begreppet människa, för det mänskliga. Vi känner igen oss: i vår tidlösa strävan, i sorgen och glädjen. I livets högtidsstunder, ritualerna, i myterna och de bibliska berättelser som gav ram och rytm åt en slitsam vardag. Allt finns där. Han väjer inte heller för nakenheten, i hans tid så fylld av blygsel och skam. Den frimodiga självklarhet med vilket Gustaf-Jon gestaltade sin värld, har inspirerat mig. Men också hans arbetssätt: hur virke och utsmykningsdetaljer från de strandade skeppen, mytiska berättelser, kungligheter och händelser i omvärlden gav råmaterial och stoff till de egna kompositionerna. Allt känns bekant; just så ser musikhistorien ut.

Librettot följer mässans sexdelade form, men mycket fritt. Det katolska rekviets liturgi har här ersatts av episoder och bilder

Lejon. Foto skulpturer: Oddbjörn Andersson

ur Gustaf-Jons liv. Ibland har de släktskap med mäss-
ordningens andemening. Texterna har verkligheten som
förlaga. Men liksom Gustaf-Jon har jag tillåtit mig att tänja på
verklighetens gränser. För gränsen mellan verklighet och saga
är tunn i musiken.

Med Gustaf-Jons egen själamässa, där cello ömsom sjunger
solo och ömsom sjunker tillbaka i körkollektivets väv, vill jag
spänna en båge mellan livsöde och saga, mellan nu och då,
öppen att tolka för var och en. Det är en berättelse om en
människa som blev kvar på Öland när många emigrerade,
men som genom mod, egensinne, förslagenhet, hantverks-
skicklighet och skapande talang lyckades korsa glömskans hav.
Där på andra stranden möter vi honom nu.

Hans Gurstad-Nilsson

Vy från Segerstads fyr

FÖR INTE SÅ LÄNGE SEDAN

Ölands östkust var av sjöfarare fruktad för sina förrädiska grund. I mitten av 1800-talet räknade man 340 strandningar på 25 år. Många är de sjömän som har mist livet härute. För byarna utmed kusten var vrakbärgning samtidigt en inbringande verksamhet, som ledde till ett visst välstånd. När ett skepp hade strandat ordnades auktioner med den bärgade lasten. Många av husen utmed kusten är till en del byggda av bärgat timmer.

Gustaf-Jon och hans kompanjoner tog sig an det farliga räddnings- och bärgningsarbetet med livet som insats.

För sina bragder som livräddare tilldelades Gustaf-Jon den ryske Tsarens silvermedalj. Den kan ännu beskådas i J.A.G.S museum där den hänger i sitt svarta band.

J.A.G.S. Den öländske faraonen

Rekviem

I. Vävning

Cello prolog och Ouvertyr

II. Hungern går i gata

Missväxtåren 1867-69. Kreaturen ("kräken") skriker av hunger ute på alvaret. Torkan har bränt bort allt ätbart. J.A.G.S. syskon emigrerar till Australien och Amerika för att aldrig komma åter till Segerstad. Boskapen måste nödslaktas och malmens fattiga blandar enris i mjölet.

Moses med offerlammet. Detalj

III. Strandning

Ett skepp har strandat på Havregrund. Gustaf-Jon och hans kompanjoner ger sig ut i gryningen för att undsätta de skeppsbrutna. Livräddarna kämpar också för att hinna före bärgningsbolaget Neptun och lägga beslag på vad de kan av lasten.

IV. Påfågel (cellosolo)

Gustaf-Jons skönhetslängtan tog sig många uttryck. Ett udda inslag på gården i Seby var de två påfåglar som spatserade runt på tunet, en slags sinnebild av honom själv. Cellon prålar i en påfågelskadens.

V. Löfteslanden

Vinter i byn. Kyrkoherden bannar Gustaf-Jons onyttiga kretande och hans besynnerliga idéer medan träspånen hopas på golvet. Byborna både roas och oroas av bildhuggarens fantastiska berättelser, vad är sant och vad är påhitt? Hustrun Nannys barnlängtan står i kontrast till de stelt stirrande träfigurer som befolkar hemmet. Hundra år senare bor Gustaf-Jons träbarn i ett eget museum. Figurerna står stumma i vinternatten. Men så börjar Moses tala till Aron...

Här flätas J.A.G.S. livsöde samman med två mytiska flyktberättelser: Gamla testamentets Exodus: uttåget ur Egypten och den grekiska myten om uppfinnaren och skulptören Daidalos. Daidalos ägde förmågan att tillverka levande skulpturer. Och precis som J.A.G.S. tillverkade han vingar att flyga med. Med dem lyckades han fly fångenskapen hos kung Minos på Kreta. Men hans son, Ikaros, som trots faderns förmaning flög för nära solen, störtade handlost ner i Egeiska havet. För J.A.G.S. lär den till åtta meter uppmätta flygfärden från stalltaket ha slutat i dynghögen. Gustaf-Jons flygförsök må ha fått ett snöpligt slut, men hans träbarn och berättelsen om honom lever i högsta grad. De fortsätter att inspirera generation efter generation. Kanske, föreställer jag mig, skänker det också hustrun Nanny någon tröst.

VI. Himmelsfärd

Gustaf-Jon fick medalj av den ryske Tsaren för sina insatser som livräddare. Men hans djupaste längtan var att få erkänsla för sin konst. Ända in i döden närde han denna längtan. Han skulle tälja sig en plats bland de odödliga. Men sökandet efter vrakträ i det iskalla vattnet blir hans död. J.A.G.S. lämnar jordelivet. Ute på reddan hägrar Kaiser Wilhelms skepp, det Gustaf-Jon såg med egna ögon, från stranden. Han tar sin livbåt och ror ut i vågorna med sin påfågelstron* för att till sist få sin djupaste längtan stillad. Cellon sjunger om livet, konsten och drömmarna. Kören blir hav.

* Gustaf-Jons mest kända skulptur, Faraos, satt ursprungligen i en nu försvunnen rikt utsirad tronstol krönt av två påfåglar.

Detalj från Taflan Skeppet

Per Nyström, cello

Solocellist i Uppsala kammarsolister. Medgrundare och konstnärlig rådgivare till Old Ox Festivals, ett av världens största festival & masterclasses koncept inom klassisk musik.

Konstnärlig ledare för Musik i Gryt sedan 2014, en av Sveriges äldsta kammarmusikfestivaler, samt för Long Island String Quartet Festival sedan 2012. Per var grundare och cellist i Yggdrasil String Quartet, beskriven som en av de internationellt unga ledande kvartetterna under 90-talet. Under 5 år Quartet in Residence vid University of Aberdeen omfattande undervisning som del av uppdraget. Kvartettens medlemmar är Honorary Fellows på livstid. Kvartetten spelade heltid ca 100 konserter årligen över hela världen.

Tidigare solocellist i Camerata Nordica. Under den perioden, genom sitt innovativa repertoarkoncept och sin omfattande CD-utgivning på bolaget BIS, betraktad som en av världens främsta kammarorkestrar. Innehavare av den kungliga medaljen Litteris et Artibus sedan 2012.

Vokalharmonin, sång

Sopraner: *Sofia Niklasson, Emma Fagerström, Cassandra Jenner*

Altar: *Amanda Flodin, Lotta Gullberg, Elias Aaron Johansson*

Tenorer: *Johan Uusijärvi, Olof Olofsson, Szymon Rudzki*

Basar: *Ove Pettersson, Karl Peter Eriksson, Olof Akre*

Solister

Amanda Flodin

Karl-Peter Eriksson (recitation)

Dirigent, grundare och konstnärlig ledare, *Fredrik Malmberg*

Vokalharmonin grundades 2003 och har sedan dess etablerat sig som en av de mest spännande vokalensemblerna i Sverige. Ensemblen består av sångare ur Eric Ericsons Kammarkör och Radiokören.

Fredrik Malmberg, dirigent och konstnärlig ledare

En passion för ovanlig repertoar, kombinerad med kunskap och känsla för skiftande epoker och stilar har blivit ett signum för dirigenten Fredrik Malmberg.

Hans verksamhet omfattar såväl kör som orkesterrepertoar, och han har samarbetat med ensembler som DR Vokalensemblen, Svenska Radiokören, Concerto Copenhagen, Sveriges Radios Symfoniorkester och Mariinskyteaterns orkester.

Sedan 2012 innehar Fredrik två av de mest prestigefyllda uppdragen i det svenska musikkivet: chefsdirigent för Eric Ericsons Kammarkör och professor i kördirigering vid Kungliga Musikhögskolan i Stockholm.

Fredrik Malmberg är också efterfrågad pianist och organist, bl.a. med Mahler Chamber Orchestra, under ledning av dirigenter som Daniel Harding och Claudio Abbado.

Hans Gurstad-Nilsson, tonsättare

Hans är utbildad vid Gotlands tonsättarskola och Högskolan för scen och musik i Göteborg. Efter studier för lärare som Per Mårtensson, Henrik Strindberg, Sven-David Sandström, Ole Lützow-Holm och Ming Tsao är Hans sedan 2013 verksam på heltid som tonsättare, från och med hösten 2022 med Öland som bas.

Hans har skrivit verk för orkestrar och ensembler som Norrköpings symfoniorkester, Blåsarsymfonikerna, Camerata Nordica, Musica Vitae, mimitabu, Vokalkvartetten Vox och Varbergs kammarkör. Hans musik har bland annat framförts på Göteborgs Operan och i SVT. Med ett förflutet som arkeolog och turnerande gitarrist har musiken och kulturhistorien funnits med sedan barndomen.

”Att skapa musik är för mig att hantera ett historiskt laddat material. Musiken växer fram i mötet mellan samtid och tradition, mellan det berättande och det abstrakta, mellan struktur och intuition. Nästan allt jag skrivit utgår från en särskild plats eller berättelse. När jag komponerar tänker jag i bilder.”

Varmt tack till alla våra bidragsgivare!

Cke Lavér

J.A.G.S. Den öländske faraonen

Rekviem

Bonde, livräddare, möbelsnickare och bildhuggare med håg för det vackra och en fantasi utöver det vanliga. En särpling som skapade fritt och drömde stort, bortom bynormernas horisont. Johan August Gustafsson från Seby i Segerstads socken lämnade ingen oberörd.

Här firar vi hans liv och verk i ett rekviem för solocello och kör av tonsättaren Hans Gurstad-Nilsson. På plats i konstnärens hemkyrka i Segerstad möter vi cellisten Per Nyström och kören Vokalharmonin under ledning av Fredrik Malmberg. Vokalharmonin består av medlemmar ur två av landets allra främsta körer: Radiokören och Eric Ericsons kammarkör.

